

KOMPLEKS EKSPERTIZALARDA BOSHQA MUTAXASSISLAR (PSIXIATR, PEDAGOG) BILAN HAMKORLIK

Tajiyeva Nilufar Tohirjon qizi

O'zbekiston Sharda universiteti

Yoshlar bilan ishlash bo'lim boshligi

Sud-psixologik ekspertiza amaliyotida murakkab vaziyatlarni hal qilishda ko'p hollarda birgina psixolog xulosasi yetarli bo'lmaydi. Chunki inson xulqi, uning ruhiy holati va ijtimoiy muhitdagi o'rni ko'p qirrali bo'lib, uni faqat psixologik nuqtai nazardan baholash cheklangan natijalarni berishi mumkin. Shu sababli kompleks ekspertizalar keng qo'llanilib, ularda turli soha mutaxassislari – psixiatr, pedagog, nevrolog, ijtimoiy xodim kabi mutaxassislarning hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi.

1. Kompleks ekspertizaning mazmuni, kompleks ekspertiza — bu bir nechta turli soha mutaxassislarning ilmiy asoslangan tahliliy faoliyati bo'lib, shaxsning ruhiy, aqliy, ijtimoiy va tarbiyaviy xususiyatlarini birgalikda o'rganish imkonini beradi. Bunday hamkorlik natijasida yakuniy xulosa yanada to'liq, xolis va asosli bo'ladi. Kompleks ekspertizalar sud amaliyotida keng qo'llanilib, unda turli soha vakillari – psixiatr, pedagog, nevrolog, ijtimoiy xodim, shuningdek, ayrim hollarda sotsiolog va kriminologlarning hamkorligi ham talab qilinadi. Har bir mutaxassis o'z sohasi doirasida chuqur tahlil olib borib, yakunda yagona ilmiy asoslangan xulosa chiqarilishiga hissa qo'shadi.

2. Psixiatr bilan hamkorlikning ahamiyati, Psixiatr – shaxsda ruhiy kasallik yoki patologik belgilar mavjudligini aniqlaydi, xatti-harakatlarning klinik omillarini tahlil qiladi. Shaxsning ruhiy salomatlik darajasini aniqlash.

Psixik buzilishlar mavjudligini yoki mavjud emasligini tasdiqlash.

O'quvchi yoki voyaga yetmagan shaxsning jinoyat sodir etish vaqtida o'z xatti-harakatlarini anglash va boshqarish qobiliyatini baholash.

Psixolog va psixiatrning hamkorligi shaxsning ruhiy portretini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

3. Pedagog bilan hamkorlikning ahamiyati, Pedagog – tarbiyaviy jarayon, shaxsning ta'limdagi muvaffaqiyati, ijtimoiylashuvi va ijtimoiy-madaniy muhitning ta'sirini o'rganadi. O'quvchi yoki talabaning ta'lim jarayonidagi xulqi va bilim darajasini aniqlash. O'quvchi shaxsining tarbiyaviy muhitda shakllanishini tahlil qilish.

O'quvchi va pedagoglar o'rtasidagi munosabatlarni baholash.

Pedagogning fikrlari ekspertizaga ijtimoiy-tarbiyaviy kontekstni olib kiradi va shaxsga berilayotgan bahoni yanada mukammallashtiradi.

4. Nevrolog – shaxsning asab tizimi faoliyatini o'rganib, markaziy va periferik asab tizimi holatini, shuningdek, ularning funksional buzilishlari xatti-harakatlarga qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlaydi. Masalan, miyada qon aylanishi buzilishi, bosh miya jarohatlari, epileptik sindrom, surunkali nevrologik kasalliklar yoki tug'ma asab tizimi nuqsonlari

shaxsning irodaviy boshqaruvi, emosional barqarorligi va xulq-atvor reaksiyalarida o'ziga xos o'zgarishlarga olib kelishi mumkin.

Nevrolog ekspertning vazifasi nafaqat mavjud nevrologik muammolarni aniqlash, balki ularning psixologik jarayonlar (idrok, xotira, tafakkur, e'tibor) va ijtimoiy xatti-harakatlar bilan uzviy bog'liqligini baholashdan iborat. Shu orqali psixologik holatning fiziologik omillar bilan uyg'unligi tahlil qilinadi.

Shuningdek, nevrologik tekshiruv natijalari psixolog va psixiatr xulosalarini to'ldiradi, shaxsning huquqiy javobgarlikka layoqatliligi, harakatlarining ongli yoki majburiy ravishda amalga oshirilganligini aniqlashda katta ahamiyat kasb etadi.

5. Ijtimoiy xodim – shaxs yashayotgan oilaviy va ijtimoiy muhitni o'rganib, uning ijtimoiy moslashuvi darajasini baholaydi. U avvalo shaxsning oilaviy sharoiti, tarbiyaviy muhiti, yashash joyidagi ijtimoiy vaziyat, moddiy ta'minot, ijtimoiy aloqalar va qo'llab-quvvatlovchi resurslar mavjudligini tahlil qiladi. Shuningdek, ijtimoiy xodim bolalikdan boshlab shaxsning tarbiyaviy va ijtimoiy rivojlanish bosqichlarini, u duch kelgan muammolar va ularni yengib o'tish imkoniyatlarini ham o'rganadi. Kompleks ekspertizalarda ijtimoiy xodimning xulosasi shaxsning huquqbuzarlikka moyilligi yoki uni ijtimoiy omillar ta'sirida sodir etganini aniqlashga yordam beradi. Masalan, oiladagi nizolar, ota-onaning e'tiborsizligi, ijtimoiy tengsizlik, jamoada qo'llab-quvvatlanmaslik kabi holatlar shaxsning ruhiy va xulqiy holatiga kuchli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli ijtimoiy xodimning tahlillari psixolog, psixiatr va pedagogning xulosalari bilan uyg'unlashganda, sud-psixologik ekspertiza yanada to'liq va adolatli bo'ladi.

Hamkorlikning ilmiy va amaliy samaralari, kompleks yondashuv natijasida ekspertiza xulosalari yanada asosli va ob'ektiv bo'ladi. Bir mutaxassis ko'zdan qochirishi mumkin bo'lgan jihatlar boshqa mutaxassislar tomonidan to'ldiriladi. Sud-huquq jarayonida qaror qabul qilishda ishonchlilik darajasi oshadi.

Xulosa

Kompleks ekspertizalarda psixolog, psixiatr, pedagog va boshqa soha mutaxassislarining hamkorligi nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Bunday ko'p qirrali yondashuv, avvalo, shaxsning ruhiy dunyosi, aqliy salohiyati, xulq-atvoridagi o'zgarishlar hamda ijtimoiy munosabatlaridagi xususiyatlarni har tomonlama o'rganish imkonini beradi. Psixolog shaxsning ichki psixik jarayonlarini va hissiy holatini tahlil qilsa, psixiatr uning ruhiy salomatligi va klinik jihatlarini aniqlaydi. Pedagog shaxsning tarbiyaviy jarayondagi o'rni va bilim darajasini baholaydi, nevrolog asab tizimi bilan bog'liq omillarni o'rganadi, ijtimoiy xodim esa shaxsning yashash muhiti va ijtimoiy moslashuvini tahlil qiladi. Ushbu mutaxassislarining xulosalari o'zaro uyg'unlashganda, ekspertiza natijalarining ishonchliligi va ilmiy asoslanganligi ortadi. Natijada, sud jarayonlarida qabul qilinadigan qarorlar yanada adolatli, haqqoniy va shaffof bo'lib, inson huquqlari va manfaatlari ishonchli himoya qilinadi. Shu bois kompleks ekspertizalar amaliyotda nafaqat mavjud muammolarni hal qilish, balki kelgusida shunday holatlarning oldini olishga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Jalilov J., To'xliyev B. Sud psixologik ekspertizasi asoslari. – Toshkent: TDYuU nashriyoti, 2019.
3. Zokirova N. Psixologiya va pedagogikaning zamonaviy muammolari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
4. Қалимуллин И. Судебная психология. – Москва: Юрайт, 2018.
5. American Psychological Association. Specialty Guidelines for Forensic Psychology. – Washington, 2013.
6. Melton, G. B., Petrila, J., Poythress, N. G., & Slobogin, C. Psychological Evaluations for the Courts. – New York: Guilford Press, 2018.
7. Юрьев В. Комплексные судебные экспертизы: теория и практика. – Санкт-Петербург: Питер, 2017.
8. UNESCO. Guidelines on Teacher Involvement in Educational Psychology. – Paris, 2021.